

שרון כהן

דין שטחים שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. הגדרת המקומות: בצפון, בדרום, במזרח ובמערב
- ג. קדושתם העצמית: טומאת ארץ העמים, מצוות יישוב הארץ ואיסור הירידה ממנה

א. הקדמה

עם כיבושה של הארץ על ידי עם ישראל על פי ה' בימי יהושע, נתקדשה הארץ קדושה נוספת, מלבד קדושתה העצמית - קדושה לקיום מצוות התלויות בארץ. קדושה ראשונה זו היתה על ידי כיבוש בלבד, ובטלה עם כיבוש הארץ על ידי מלכות בבל.

משעלו בני הגולה מבבל לבנות את הבית השני, החזיקו בחלק חשוב מהארץ, בתזקה זו לשם התאחזות והתנחלות בארץ ישראל, קידשו עולי בבל בראשותו של עזרא הכהן את הארץ בשניה, קדושה לקיום מצוות התלויות בארץ.

כאמור, קדושת עזרא השנייה חלה רק בחלק מהארץ שהחזיקו בו. בנוסף לכך היו מקומות שהניחו ונמנעו מלקדשם - אף שגם היו מיושבים, כנראה, ע"י שבי גולה אלה - כדי שפרנסת עניים בשנת השמיטה תסתמך על קבלת מעשר עני ומתנות עניים במקומות אלה.

לרוב הדעות, קדושת עזרא השנייה לא בטלה, אף שנלקחה מאיתנו בחורבן בית שני, כי קדושה זו - היות והיתה על ידי חזקה - קידשה לא רק לשעתה אלא גם לעתיד לבוא לכל הדורות כולם. וכל מקום שהחזיקו בו עולי בבל בשעתו, הוא בקדושתו - קדושת מצוות - גם היום.

ב. הגדרת מקומות אלו

א. בצפון -

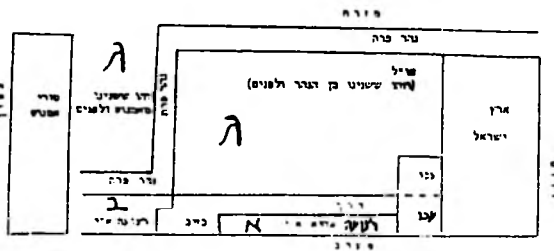
שיטת הריטב"א (לפי המשנת יוסף על שביעית פ"ו - קונטרס ביאור גבולות

הארץ):

במסכת גיטין (דף ז'): - "היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה, משמאלו למערב הדרך טהורה... אמר אביי "רצועה נפקא" - ריטב"א מקשה על גמרא זו מהמשנה בחלה (פ"ד מ"ח) שם רואים שארץ ישראל לא נגמרת בצפון בכזיב, אלא צפונה יותר - בטורי אמנום (=אמנה). וכן לשון המשנה "רבן גמליאל אומר שלוש ארצות לחלה: מארץ ישראל עד כזיב חלה אחת, מכזיב ועד הנהר ועד אמנה שתי חלות וכו', מן הנהר ולפנים ומאמנה ולפנים וכו'". ומתוך ע"פ הרמב"ן, שרצועה זו לא נגמרה בכזיב אלא המשיכה צפונה עד טורי אמנום. הרצועה התחילה בעכו סמוך לחוף הים ומשם עלתה צפונה לטורי אמנום. הדרך בה היה מהלך, נמצאת במזרח הרצועה (ראה במפה). כמו כן הנהר המדובר במשנה בחלה הוא נהר פרת. לשיטתו, נהר פרת בא מכיוון דרום ממזרח לארץ ישראל, הוא ממשיך צפונה, וכשהוא מגיע למול כזיב, הוא מתעקל מערבה לכיוון הים עד הרצועה, ומשם שוב מתעקל צפונה ועולה צפונה לאורך הרצועה עד טורי אמנום ומשם לבבל.

לשיטתו שטח עולי בבל הוא עד עכו, וכן גם הרצועה המקשרת בין עכו לכזיב. השטח שכבשו אותו עולי מצרים ולא התיישבו בו עולי בבל הוא המשך הרצועה - מכזיב עד טורי אמנום, כשנהר הפרת תוחם שטח זה ממזרח (וזה - "מכזיב ועד הנהר ועד אמנה"). עולי מצרים לא כבשו בכיבוש רבים את החלק הצפוני - מזרחי של הארץ מעכו צפונה. כלומר, השטח שממזרח לרצועה - צפונית ודרומית לנהר פרת - הוא הנקרא "מן הנהר ולפנים ומאמנה ולפנים".

מקרא:

- א. שטח שהחזיקו בו גם עולי בבל
- ב. שטח שכבשו עוי"מ ולא החזיקו עולי בבל.
- ג. שטח שלא כבשו אף עולי מצריים.

לגבי השטח במפה המסומן ב-ג. דעת הרמב"ן והריטב"א בריש גיטין שהוא נחשב "סוריא". ולכאורה קשה, שהרי שטח זה הוא בתוך גבולות ההבטחה? אלא שאפשר להסביר זאת אם נלך בשיטת הרמב"ם, שיתכן כיבוש בתוך ארץ ישראל שיחשב כיבוש יחיד (=סוריא), אם היחיד כובש לצורכו ולא מדעת רוב ישראל.

הערה - שיטת המשנת יוסף בריטב"א לא מוכרחת, מפני שאפשר להבין מהריטב"א ששטח ב. הוא גם הוחזק ע"י עולי בבל, אך הוא נפרד ממנה בגלל שלא היו זהירים לעשות החלה בטהרה.

שיטת הרב ישראלי (בספרו ארץ חמדה ספר א' שעור ד', סימן ו') - הרב ישראלי מסביר גם כן, שחלוקת המשנה בחלה היא בין עולי מצרים ועולי בבל. אך לשיטתו הנהר המוזכר במשנה הוא **נהר הליטאני** (אל קסמייה) שהוא הנהר הרציני ביותר מבחינת זרימה בצפון, והוא ראוי לכינוי "הנהר" - בסתם. נהר הליטאני יורד מכיוון צפון מזרח ומתעקל מערבה ונשפך לים. לפיכך, מארץ ישראל עד כזיב הוא שטח שהחזיקו אף עולי בבל. והרצועה היוצאת מעכו לכזיב, היא מובלעת **שלא** החזיקו בה עולי בבל סמוך לחוף הים (א.). וא"כ הגרסא בגמרא (גיטין ז:): צריכה להיות "המהלך מעכו לכזיב, מימנו למזרח הדרך טהורה, ומשמאלו למערב הדרך טמאה (וכך היא גרסת התוספתא). "מכזיב ועד הנהר ועד אמנה" - הוא השטח שמדרום לטורי אמנוס ומדרום לליטאני (ב.). כלומר, עולי מצרים כבשו את כל הארץ עד טורי אמנוס אלא שנשארה גם להם מובלעת סמוך לים, הנתחמת בין טורי אמנוס ונהר הליטאני (ג.). וזהו ששינינו "ומהנהר ולפנים ומאמנה ולפנים".

מקרא:

- א. - שטח שהחזיקו אף עולי בבל.
- ב. - שטח שכבשו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל.
- ג. - שטח שלא כבשו אף עולי מצרים.

שיטת הרמב"ם - הרמב"ם בנושא גבולות עולי מצרים ועולי בבל, לא ברור. בפרק א' מהלכות תרומות כותב הרמב"ם "איזוהי ארץ שהחזיקו עולי מצרים: מרקם שהוא במזרח עד הים הגדול, מאשקלון היא לדרום ארץ ישראל, עד עכו שהיא בצפון, היה מהלך וכ', ... וכל השופע ויורד מטורי אמנוס ולפנים - ארץ ישראל. מטורי אמנוס ולחוץ - חוץ לארץ וכ'... מהיכן החזיקו עולי בבל? מכזיב ולפנים כנגד המזרח. מכזיב ולחוץ עד אמנה ועד הנהר הוא **נחל מצרים** - לא החזיקו בה" - משמע מהרמב"ם שהמשנה בחלה (שם) מדברת על נהר שתוחם את ארץ ישראל בדרום.

"הכפתור ופרח" הולך בשיטת הרמב"ם ומסביר: "מארץ ישראל עד כזיב" - שטח שהחזיקו עולי בבל. "מכזיב ועד הנהר ועד אמנה" - שטח שכבשו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל. בצפון - מכזיב ועד טורי אמנוס, ובדרום - עד נחל מצרים בכל אותם המקומות בהם לא החזיקו עולי בבל. כלומר, מדרום לאשקלון עד נחל מצרים, וכן מספר ערים שנשארו מובלעות בתוך עולי בבל, כגון - בית שאן, קיסרי ועוד. "מן הנהר ולפנים ומאמנה ולפנים" - אף עולי בבל לא כבשו.

ב. בדרום:

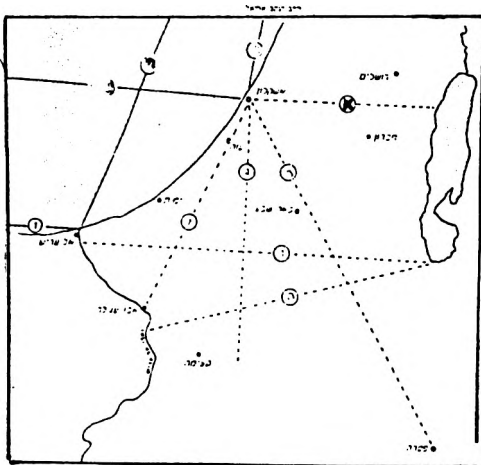
מרוב המפרשים נראה שעולי בבל החזיקו רק עד אשקלון (ולא עד בבל), ואילו עולי מצרים כבשו עד נחל מצרים. כך פירשו התוס' במסכת גיטין (ב.), וכן המהרי"ט על הירושלמי.

בענין נחל מצרים רבו הדעות שהוא זרוע של הנילוס שנשפכת ליד פילוסיון, בסביבות 'בלוזה' של ימינו (ראה תרגום יונתן במדבר ל"ד, ה' שתרגם נחל מצרים - 'נילוס דמצראי'). אולם אחרים מזהים את הנחל. עם ואדי אל - עריש (ראה תרגום רס"ג על התורה במדבר שם, וכן כתב רדב"ז).

השאלה הקשה הנשאלת לגביי הדרום היא: כיצד לקבוע את גבול עולי בבל? האם קו הרוחב מאשקלון מזרחה, הוא גבול עולי בבל? לפי הנחה זו, נמצא שחברון למשל, אינה כלולה בתחומם של עולי בבל, למרות שהיא מוזכרת בין הערים בהם ישבו עולי בבל (נחמיה י"א, כ"ה) ואפילו באר שבע היתה אחת מעריהם של עולי בבל (שם, כ"ז).

הרב יעקב אריאל כותב במאמרו 'ליתחומין' (כרך ב' ע"מ 370), שצריך לומר שמאשקלון הקו יורד דרומה, ומשם נפגש בחזרה עם גבול עולי מצרים, וזו היתה כוונת חכמים שנתנו לנו את אשקלון כגבול - לציין, שמה שנמצא מערבה לקו אורך אשקלון - הוא מחוץ לשטח עולי בבל, ולענין הגבול הדרומי - אין הוא שונה מגבול עולי מצרים ונשאר - נחל מצרים. אלא שצריך גם לומר, שקו האורך שיורד מאשקלון, נוטה מערבה בזווית מסוימת, מפני שאחרת לא יפגוש לעולם את ואדי אל עריש. אם כן, גבול עולי בבל בדרום מתחיל מאשקלון פונה דרום מערבה לוואדי אל עריש ומשם-כגבול עולי מצריים, ממשיך לים המלח (במדבר ל"ד, ג').

הרב גורן זצ"ל כתב (חוברת "מאורות" מס. 1 סתיו תש"ס) שגבול דרום לשיטת הרמב"ם הוא הקו: אשקלון-פטרה (=רקם). לדעתו יתכן אפילו שזה גבולם של עולי מצרים. עפ"י זה-באר שבע נמצאת מחוץ לגבולות ע"מ וע"ב, אלא אם כן אשקלון המקראית היא יותר דרומית, או שהקו מאשקלון הוא לא קו אוירי ישר, אלא קו היוצא ונכנס הכולל את באר שבע בפנים.

מקרא למפת הגבול הדרומי:

- א. קו הרוחב אשקלון מזרחה - לפי קו זה כל אזור הר-חברון נמצא מחוץ לגבולות עולי בבל והדבר לא מסתבר.
- ב. הקו המשוער - אשקלון-פטרה.
- ג. קו האורך אשקלון דרומה - קו זה אינו מגיע לנחל מצרים ולכן אינו מתיישב עם הצעה שנחל מצרים הוא גבול עולי בבל.
- ד. הקו: אשקלון-נחל מצרים באזור עצמונה-אבו עגילה. קו זה נפגש עם קו ה.
- ה. קו ים המלח-נחל מצרים שהוא גבול עולי-מצרים ועולי בבל בדרום.

ג. במזרח:

בענין הגבולות במזרח, יש לחלק את הדיון בין המקומות בעבה"י המערבי לבין המקומות בעבר הירדן המזרחי.

בעבר הירדן המערבי

בעבר הירדן המערבי ידוע לנו על מספר ערים שלא החזיקו בהם עולי בבל, ערים שבד"כ היו **מובלעות** בתחום עולי בבל. במסכת חולין (דף ו:ו) מובא בגמרא שעולי מצריים כבשו את בית שאן, אך עולי בבל לא החזיקו בה. ובתוספתא באהלות (פ' י"ח) מדובר ג"כ על קיסרי ועל סוסיתא (או סיסיא כפי שמובאת במקומות אחרים) הערים שלא החזיקו בהם עולי בבל. עם עיירות אלו, מונה הירושלמי ג"כ את בית גוברין שבדרום, וכן את כפר צמח (דמאי פ"ב). ולרשימת מובלעות יש גם להוסיף את כפר לודים המובא בגיטין (דף ד.) כמו בלע בתחום א"י.

הערה - לגביי בית שאן, מובא במגילת תענית שכבשוה בית חשמונאי, אך עצם כיבוש בית חשמונאי נתון במחלוקת האם יש לו דין עולי בבל, או שמא, רק אם הוחזק ע"י עזרא בזמנו. (עיין מור וקציעה או"ח ס' ש"ו, תבואות הארץ פס"י).

בעבר הירדן המזרחי

עבר הירדן המזרחי, מחולק כידוע, לשלשה חלקים: (הובא בשו"ת משנת יוסף ס' נ', א').

החלק הדרומי - ארץ עמון ומואב שלא כבשו עולי מצריים: מנחל זרד עד נחל ארנון.

החלק האמצעי - ארץ עמון ומואב שנכבשו ע"י סיחון - שנכבשו ע"י עולי מצריים ("יטהרו בסיחון"): מנחל ארנון עד נחל יבוק.

החלק הצפוני - ארץ סיחון ועוג שנכבשו ג"כ ע"י עולי מצרים - מנחל יבוק עד החרמון. כלומר, עולי מצרים כבשו בעבר הירדן את החלק האמצעי ואת החלק הצפוני. (לענין השאלה למה שטחים אלו לא כלולים בגבולות בפרשת מסעי, סובר הרב יגאל אריאל בחוברת "ארץ ירדן וחרמונים" - שנהר הירדן אינו בא לשמש כגבול אלא כתיחום פנימי, וכל השטח שכבש משה בעבה"י המזרחי גם הוא בתוך א"י. (ראה שם באורך, עמודים 25-29)

לגבי החזקת עולי בבל בעבר הירדן המזרחי בשיבת ציון, ישנם ג' דעות: **שיטת הראב"ד**, וכן המשנה למלך בדעת הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה' כ"ה)-שעולי בבל לא כבשו כלל בעבר הירדן, וכן לא כבשו שטחים שנחשבו "סוריא" בימי דוד.

שיטת ר"ת, (תוסי' יבמות טז. ד"ה עמון ומואב) -שעולי בבל אכן כבשו בעבר הירדן המזרחי אך לא את כל השטח שכבשו עולי מצריים, אלא רק מה שהיה שטח המקורי של סיחון עוג, ולא דרומה מזה (כלומר יבוק עד החרמון).

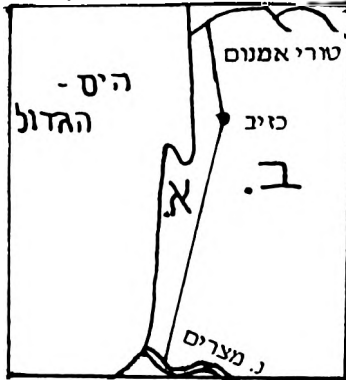
שיטה שניה בר"ת, (ביבמות שם) - שעולי בבל כבשו את כל השטח שכבשו עולי מצריים בעבר הירדן המזרחי, כלומר עד החרמון.

הערה - יש הסוברים (ישועות מלכו, המקדש דוד) שעבר הירדן המזרחי אינו מארץ ישראל המובטחת והוא נתקדש ע"י עולי מצרים רק מדין כיבוש רבים (אע"פ שעדיין לא כבשו את כל הארץ). ויש להסתפק האם חלה על מקום זה קדושת ארץ ישראל לכל דבר, או אולי רק חיוב במצוות התלויות בארץ, אך לא קדושה סגולית. - לפי שיטה זו יכול להיות שכאשר מתבטל הכיבוש, חוזר המקום להיות חו"ל, ואף אם לאחר מכן חזרו וכבשוהו עולי בבל, מכל מקום אין זה מתקדש מפני שצריך את כל תנאי הכיבוש כמו בהתחלה (ראה בהרחבה בחוברת 'ארץ ירדן וחרמונים' לרב יגאל אריאל עמודים 54-50).

ד. במערב -

מרב הראשונים נראה, שגם עולי מצרים וגם עולי בבל החזיקו במערב א"י עד היס. אך החזו"א (שביעית סי' ג' סי' א"י עד לבי') הבין ברמב"ם (ולא יכפתור ופרח' שהבאנו לעיל) שהיתה רצועה לאורך החוף, ובה לא החזיקו עולי בבל, ובלשון המשנה בחלה (פ"ד מ"ח): "מארץ ישראל עד כזיב" - זהו שטח שהחזיקו גם עולי בבל. - "מכזיב ועד הנהר ועד אמנה" - כלומר, הרצועה הנתחמת בין כזיב נחל מצרים טורי אמנום והים- נכבשה רק ע"י עולי מצרים.

כזה:

מקרא:

- א. - שטח שנכבש רק ע"י עולי מצרים.
- ב. - שטח שהחזיקו גם עולי בבל.

טומאת ארץ העמים בשטח ע"מ שלא כבשו עולי בבל,

הטעם לגזירת חכמים על ארץ העמים שהיא טמאה, מובא בתוס' במסכת זויר (דף נ"ד: ד"ה ארץ העמים). התוס' שם נותן שלשה טעמים לגזירה זו:

האחד - כדי שלא יצאו מהארץ.

השני - מפני מתי מבול שנשקעו שם. (וארץ ישראל בדוקה כבר מגופותיהם של מתי מבול, או שלא ירד שם כלל וכלל מבול. ראה זבחים קי"ג).

השלישי - מפני רוב מישראל נהרגו שם - כוונת התוס' ודאי לגויים שרצחו יהודים ולא הביאום לקבורה.

הרמב"ם בפי"מ במסכת אהלות מביא טעם נוסף: מפני שבארץ-העמים הגויים **מתרשלים** בקבורת מתייהם, וקוברים אותם בכל מקום (בדין טומאה של גוי שמת, נחלקו ר"ש ורבנן במסכת שבת האם מטמא רק במגע ובמשא, או גם מטמא באוהל).

במסכת שבת (דף י"ד): מתארת הגמרא את השלבים השונים בגזירה על טומאת ארץ העמים: "בתחילה, יוסי בין יעזר איש צרדה ור' יוחנן איש ירושלים, גזרו רק על גוש העפר של ארץ העמים שהוא ספק טמא (כנראה משום שהגויים התרשלו בקבורת מתייהם). שמונים שנה לפני החורבן השני הוסיפו וגזרו אף על אוירה שהוא ספק טומאה (מפני שרצו שלא יצאו מהארץ או מפני ישראל, שהיו נהרגים בחו"ל) ולאחר החורבן גזרו אף על גושה שיהיה טמא טומאת ודאי, ואת טומאת אוירה השאירו בספק".

הגמרא במסכת גיטין (דף ח'): מבארת, שבשטחי 'סוריא' גזרו חכמים טומאת ארץ העמים, רק על גושה ולא על אוירה. לכן מותר להכנס לסוריא בתיבה שידה ומגדל מפני שכך אני לא נטמא מגושה.

לעומת זאת בשטחי עולי מצרים שלא החזיקו בו עולי בבל, נחלקו ראשונים ואחרונים:

בעל הכפתור ופרח (פרק י') - סובר שכל שנתקדש על ידי עולי מצרים, אין בו טומאת ארץ העמים כלל. וכך סוברים התוס' בחולין (דף ק"ד: ד"ה חלת) וכן ר' משה ברבי חסדאי כפי שהובא בריטבא בגיטין (דף ז'):. לשיטתם, החלה המופרשת בשטחי עולי מצריים הני"ל נשרפת - לא משום טומאת ארץ העמים, אלא משום שבמקומות אלו לא היו זהירים לשמורה בטהרה. שטח עולי מצריים עולה בדרגתו על שטחי סוריא ולכן לא היה שייך לגזור שם טומאת ארץ העמים.

שיטת המהרי"ט (חלק א' ס"י מד' בסוף דבריו) - שטח עולי מצרים שלא החזיקו בו עולי בבל, שווה במעמדו לסוריא לענין טומאת ארץ העמים (ואולי אף לשאר דינים), והגזרה בו היא רק על גושו ולא על אוירו. ומביא שם ראיה ממסכת עירובין (דף מ"ז): "מעשה בר' יוסי הכהן שהיה מטמא וחולק אחר רבו לצידון וכי...". - כלומר, אע"פ שצידון מארץ ישראל, היתה מטאמת משום שלא הוחזקה על ידי עולי בבל.

שיטת הר"ש סירילאו (השיטה המחמירה מכולן) - שטח עולי מצרים שלא החזיקו עולי בבל, גזרו בו טומאת ארץ העמים כח"ל ממש! כלומר, מטמא בגושו ובאוירו. (ראה פירושו לשביעית פרק ו' משנה א').

המשנת יוסף (שביעית פרק ו' קונטרס ביאור גבולות הארץ הערה מ"א) - מקשה על הרש"ש, שלשיטתו יוצא ששטח עולי מצרים **טמא יותר** משטח סוריא?! ולאחר מכן מיישב שיטתו לפי כל אחד מהטעמים של גזירת הטומאה על ארץ העמים:

לטעם שגזרו משום שלא ירדו לחו"ל, אפשר לומר שרש"ס הלך בשיטת המלבושי יו"ט שהבין בתוס' בגיטין (דף ב'). שעולי בבל קידשו גם את שטחי 'סוריא', ולפיכך דווקא לשטח עולי מצריים שייך יותר הגזירה משום שלא כבשוה עולי בבל, אך בסוריא פחות שייכת הגזירה, לכן בסוריא גזרו רק על גושה ולא על אוירה.

לטעם שגזרו משום יהודים שנהרגו ע"י גויים - מחדש המשנת יוסף ומתוך שחוששים למתים אלו דווקא בשטח ארץ ישראל יותר מאשר בסוריא, כיוון שבארץ ישראל נהרגו רבבות בזמן החורבן הראשון שנאמר "שפכו דמם כמים

סביבות ירושלים ואין קובר" - אלא שבשטח עולי בבל טיהרו וציינו מקום המתים, ואילו בשטח עולי מצרים נשאר ההרוגים פזורים בשטח. לעומת זאת בשטח 'סוריא' לא היה ציבור גדול כל-כך של יהודים. ולפיכך, דווקא בשטח עולי מצריים גזרו כמו חו"ל ממש, ואילו בסוריא פחות.

מצוות ישוב הארץ

בדין מצוות ישוב הארץ, יש מקום לעיין האם החיוב לשבת בארץ תלוי בזה שיש לארץ ישראל מצוות המיוחדות לה (לפי טעם זה החיוב לשבת דווקא באיזורים שנכבשו ע"י עולי בבל). או אולי תלוי החיוב בארץ שיש בה השראת שכינה, ואינה תחת שליטת שר של מעלה, אלא עיני ה' בה תמיד. (ולפי טעם זה מצווה זו שייכת גם בשטחי עולי מצריים שלא הוחזקו ע"י עולי בבל).

הרמב"ן בליקוטים למסכת גיטין וכן הכפתור ופרח (פרק י') - סוברים שמצוות ישיבת הארץ אינה תלויה בכיבוש, ולא במצוות התלויות בארץ, אלא בקדושתה העצמית של ארץ ישראל, וכן כתב החת"ם סופר (חידושי יו"ד סי' רל"ד ד"ה והנה לכאורה), שהסיבה שכופים לעלות לארץ ישראל הוא מפני קדושת השכינה שבה.

לעומת זאת מתוסי (גיטין ב.). ומרשב"א (שם) אפשר להסיק, שמצוות ישיבת הארץ תלויה בכיבוש במצוות התלויות בארץ, וכן כתב התשב"ץ (חי"ג סי' ר') דלגבי 'הכל מעלין' - תלוי בקדושת המצוות. והמנחת חינוך כתב (מצווה ק"ב) שמקום שנתקדש רק בקדושה ראשונה בלבד אין בו קדושת הארץ לתרומות ומעשרות ולכל האיסורים האחרים כגון איסור מכירת קרקע בא"י ואיסור לא תחנם. (כלומר, הוא לא רק חולק בטעם של חיוב הישיבה בארץ, אלא חולק לגמרי וסובר שאין מעלה לארץ ישראל מלבד מה שעל ידה אפשר לקיים את המצוות התלויות בה וכמוהו כתב הרדב"ז (הלכות תרומות פ"א ה"א).

והנה איתא ברמב"ן בסהמ"צ (בהוספה למצוות עשה ד') שמצוות ישוב הארץ כוללת שני חלקים:

האחד - אקטיבי, שלא נניחנה ביד זולתינו מין האומות או לשממה, **והשני** - פסיבי, דירת הארץ. הרב יעקב אריאל (תחומין כרך ב' ע"מ 379) מסביר שכדי שנוכל לקיים את מצוות ישיבת הארץ כהלכתה, עלינו לעסוק בישוב הארץ ובהכשרתה לישיבה, שנוכל לשבת בה כאדם העושה בתוך שלו. לפיכך אפשר לומר שהתוסי וסיעתו לא נחלקו מעולם בענין זה, שהמצווה האקטיבית שייכת גם **בשטח עולי מצרים**, שאם לא כן, היאך נתרחב אי-פעם ונגיע גם בשטח שהוחזק רק על ידי עולי מצרים לגבולות ההבטחה שבפרשת מסעי או לגבולות המובטחים לאברהם אבינו? כלומר, תפיסת הארץ בחזקה הן על ידי מלחמה והן על ידי התנחלות והתיישבות, הם אמצעי הכרחי למצוות ישיבת הארץ - ושייך גם במקום שלא החזיקו עולי מצרים.

הערה - מדברי ריטב"א במסכת גיטין (דף ב'). נראה שגם אם ישיבת הארץ בתחום עולי מצרים קטנה מערכה של הישיבה בתחום עולי בבל, אעפ"כ גדולה היא מישיבה בסתם חוץ לארץ. שטח עולי בבל חביב יותר מפני שהוא מקודש יותר, אך ודאי ששטח עולי מצריים גדול בערכו על חוץ לארץ גמור.

איסור הירידה מארץ ישראל

כתב הרמב"ם (הל. מלכים ה', ט') "אסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל לעולם, אלא ללמד תורה, או לישא אשה או להציל מעכו"ם, ויחזור לארץ, וכן הוא יוצא לסחורה, אבל לשכון בחו"ל אסור, אא"כ חזק שם הרעב וכ"י". הכסף משנה מסביר שם, שרק למצוות מיוחדות אלו יוצאים ע"מ לחזור, אבל להשתקע בחו"ל, גם לצורך מצוות אלו אסור.

הרמב"ם לא מנה את מצוות ישוב הארץ במנין המצוות. לכן צריך לומר שהסיבה לאיסור הירידה היא משום קדושת ארץ ישראל, שלית מאן דפליג שיש קדושה לארץ ישראל גם להרמב"ם. אלא שעדיין צריך לברר, אם משום **קדושת השכינה** בארץ ישראל אסור לצאת, או שמא משום **קדושת המצוות** שבארץ ישראל.

גם אם נאמר שלרמב"ם יש מצוות ישוב הארץ, או אם נלך ע"פ ראשונים אחרים שמונים את מצוות ישוב הארץ במנין המצוות, עדיין אפשר לומר שמצוות ישיבת הארץ תלויה במקום שחייב במצוות התלויות בארץ, או שתלויה במקום קדושת השכינה שבארץ ישראל.

והנה, מהרשב"ם (בבא בתרא צ"א.) שכתב שאין יוצאים מהארץ לחו"ל שמפקיע עצמו מן המצוות, מבואר, דמשום קדושת מצוות אין יוצאים מארץ ישראל (ולפיקד אסור לצאת משטח עולי בבל לשטח עולי מצרים).

ברם להרב בעל חיי אדם בספרו שערי צדק (שער משפטי הארץ פרק י"א ס"י ד') שכתב שהטעם שאסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל, הוא כדי שלא תשאר הארץ ריקה מישראלים, שתפילת יושבי ארץ ישראל יותר מקובלת מתפילת יושבי חו"ל. ומה שהתפילה בא"י יותר מקובלת, זה ודאי בכל ארץ ישראל הקדושה בקדושת השכינה, וגם משם אסור לרדת לחו"ל. אלא שעדיין יכול להיות שהחיי-אדם יסכים שאסור לרדת משטח עולי בבל לשטח עולי מצרים משום שמפסיד את קדושת המצוות.

וכך עולה מדברי הריטב"א והרמב"ן (גיטין ב'). שתחום עולי מצרים נידון כחו"ל לענין איסור היציאה אליו, וכשם שאסור לצאת מהארץ לחו"ל, כך אסור לצאת מתחום עולי בבל לתחום עולי מצרים. וכך גם מסיק בשו"ת משנת יוסף (ע"מ קס"ה) ע"פ האבני נזר שאיסור היציאה מארץ ישראל, תלוי במצוות ישיבת הארץ, השייכת רק בשטח עולי בבל.

ברם לפי מה שחילקנו לעיל בין מצוות דירת הארץ לבין מצוות ירושת הארץ, ושההתנחלות... בכל חלקי ארץ ישראל - כולל שטח עולי מצרים - נחשבת חלק ממצוות **ירושת הארץ**, לא נאסור לצאת משטח עולי בבל לשטח עולי מצרים.

הערה:

אכן מצד טומאת ארץ העמים, צריך לברר מה דינו של הכהן. שבשלמא לישראל רגיל שבזמן הזה כולנו טמאי מתים מדאורייתא, אין לאסור לנו להטמא בטומאת ארץ העמים דרבנן. אלא לגבי כהן שיש לו כל הזמן איסור להטמא מחדש, עדיין צריך ברור.

ונראה ע"פ הגמרא (עבודה-זרה י"ג.) "כהן מטמא לחו"ל: לדון, ולערער עם העכו"ם, ללמד תורה ולישא אשה" שההיתר לצאת לחו"ל למצוות מיוחדות קיים גם לגבי כהן, א"כ לפי מה שביארנו לעיל שהמצאותינו בכל חלקי הארץ הוא חלק ממצוות ירושת הארץ, וכמו שראינו במסכת גיטין שזו מצוה רבה שמותר אמירה לנכרי כדי לקנות בית בארץ ישראל, נראה שיש להקל, שכן מצטרף לזה סברת הדגול מרבבה (יו"ד ס"י שע"ב) שכהן שכבר נטמא, אין עליו איסור להטמאות עוד כ"ז שלא נטהר.

וכל זה כמובן, רק לשיטת המהרי"ט והרש"ס שסוברים שיש טומאת ארץ העמים בשטח עולי מצרים, אך לבעל הכפתור ופרח שסובר שאין גזירת טומאת ארץ העמים חלה על שטח עולי מצרים - אין לאסור לכהן לצאת מטעם טומאת ארץ העמים.